

Suomen Ekumeenisen Neuvoston hallitus 8.6.2011

Ekumeeninen jumalanpalvelus – näkökohtia toteutukseen

Johdanto

Ekumeenisen liikkeen lähtökohta on usko *Herraan Jeesukseen Kristukseen Jumalana ja Vapahtajana Raamatun mukaan* ja halu toimia *Jumalan, Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen kunniaksi*. Tämä usko yhdistää kristittyjä ja haastaa heitä työskentelemään Kirkon näkyvän ykseyden puolesta. Tähän uskoon ja kutsumukseen perustuu yhteinen rukous. Kohtaaminen rukouksessa avaa näyn, että toiseen kirkkoon ja erilaiseen hengelliseen perintöön kuuluva veli tai sisar on saman Kristuksen seuraaja. Se luo korvaamattoman perustan kaikelle ekumeeniselle yhteistyölle ja antaa sille sen ainutlaatuisen luonteen. Samalla se haastaa etsimään teologian ja tekojen ykseyttä, uskonoppia ja kristillistä elämäntapaa yhtenä kokonaisuutena. Rukous on aina avoin prosessi, koska se suuntautuu oman kokemuksen ja ymmärryksen tuolle puolelle, kohti Jumalaa. Tämän vuoksi yhteinen rukous on mahdollista jo nyt, vaikka kaikkia uskoon, teologiaan ja kirkon elämään liittyviä eroavaisuuksia ei olekaan vielä ratkaistu. Rukous toisten kristittyjen kanssa sisältää pyynnön, että Jumala johdattaa eteenpäin kohti Kristuksen Kirkon näkyvää ykseyttä.

Jumalanpalvelus on yhteisen rukouksen etuoikeutettu paikka. Tässä asiakirjassa jumalanpalveluksella tarkoitetaan yhteisen rukouksen ja jumalanpalveluselämän kokonaisuutta, niin kuin se eri kirkkoissa ja kristillisten traditioitten piirissä ilmenee. Tämän asiakirjan periaatteita voidaan soveltaa myös epämuodollisissa rukoustilaisuuksissa. Suomen Ekumeenisen Neuvoston hallitus on 8.6.2011 hyväksynyt asiakirjan sisällön.

Ekumenian periaate on, että se mitä kirkkojen kesken voidaan tehdä yhdessä, tulisi myös toteuttaa yhdessä. Ekumeenisen jumalanpalveluksen tavoitteena on ilmaista sitä, mikä yhdistää kristittyjä ja iloita siitä. Se ei luo uutta ”ekumeenista traditiota”, vaan perustuu kunkin tunnustuksen omimpiin arvoihin. Ekumeeninen hartaus ei kilpaile seurakuntien omien jumalanpalvelusten kanssa, vaan saa voimansa niissä virtaavasta elämästä ja vahvistaa sitä. Ekumeeninen jumalanpalvelus kutsuu osallistumaan toisen kirkon hengellisiin aarteisiin, joiden kallisarvoisin ydin on yhteinen evankeliumi.

Suomalaisen ekumenian vahvuus on paikallisten seurakuntien välinen yhteys. Se on käytännön yhteistyötä diakoniassa tai kirkkotilojen lainaamisessa, ja se on myös yhteistä rukousta. Erityisesti kristittyjen ykseyden ekumeeninen rukousviikko 18.–25.1. ja ekumeeninen vastuuviikko toisen rukouspäivän 24.10. ympärillä antavat mahdollisuuksia saman paikkakunnan seurakunnille viettää ekumeenista jumalanpalvelusta.

Yhteisellä rukouksella on ollut keskeinen merkitys 100-vuotiaassa kansainvälisessä ekumeenisessa liikkeessä. Nykyään puhutaan kahdenlaisista ekumeenisista jumalanpalveluksista: Tunnustuksellinen ekumeeninen jumalanpalvelus noudattaa isännöivän seurakunnan järjestystä ja järjestetään niin, että muut kristityt voivat mahdollisimman täydesti osallistua siihen. Tunnustusten välinen ekumeeninen jumalanpalvelus muodostetaan eri perinteitten aidoista elementeistä alla esitettyjen periaatteiden mukaan.

Suunnittelu ja seuranta

Työryhmä

Ekumeeninen jumalanpalvelus suunnitellaan yhdessä. Työryhmässä tulee olla mahdollisimman kattavasti eri tunnustuskuntien edustajia. On tärkeää, että kukin edustaa omaa yhteisöään aidosti.

Suunnittelu on syytä aloittaa ajoissa, jotta kaikille osallistujille jää riittävästi aikaa valmistautua tehtäviinsä.

Suunnitteluprosessi on vähintään yhtä tärkeä kuin itse jumalanpalveluksen toteuttaminen, koska siinä opitaan tuntemaan muita kristillisiä traditioita sekä niiden tapaa rukoilla ja viettää jumalanpalvelusta. Suunnittelutyön lomassa saattaa tapahtua jopa niin, että omat asenteet ja arvostukset muita kristillisiä traditioita kohtaan muuttuvat. Tämä tosiasia on otettava huomioon, ja se on myös hyvä sanoa ääneen.

Taloudellinen vastuu

Suunnitteluun liittyy yhteisen talouden suunnittelu. Mukanaolevat seurakunnat voivat jakaa kustannukset tasan, tai kantaa vastuun omien osanottajiensa kustannuksista tai jakaa kulut seurakuntien taloudellisten voimavarojen mukaan. Tärkeää on, että jokainen osallistuu kustannuksiin jollakin summalla.

Tiedotus

Jumalanpalvelus ilmoitetaan kaikkien osallistuvien seurakuntien tiedotuskanavilla ja paikallislehdessä, niin että jokainen seurakunta tuntee olevansa järjestäjän ominaisuudessa. Mahdollisuuksien mukaan on hyvä varautua taloudellisesti myös yhteiseen tiedotukseen.

Isännöisyys

Jumalanpalveluksella pitää olla tietty selkeä tapahtumaympäristö, esimerkiksi paikallinen seurakunta tai ekumeeninen organisaatio tai yhteisö. Yleensä isäntä on se yhteisö, jonka tiloissa ollaan. Sen seurakunnan traditio voi muodostaa lähtökohdan jumalanpalveluksen suunnittelulle. Isännöivä seurakunta varmistaa suunnittelun koordinaation ja käytännön järjestelyt. Tämä on suureksi avuksi siitä syystä, että ekumeeninen jumalanpalvelus on helposti vaarassa muodostua isännättömäksi toimeksi tai koota vähemmän osanottajia kuin tavalliset jumalanpalvelukset.

Kolehti

Ekumeenisessa jumalanpalveluksessa on hyvä kantaa kolehti. Se voidaan kohdentaa kirkkojen konkreettiseen työhön, kotimaiseen tai kansainväliseen diakoniaan. Kohde voi olla ekumeeninen tai yhden kirkkokunnan työtä. Kolehdista päätetään yhdessä.

Seuranta

Seuranta on olennaisen tärkeää. Siksi on hyvä järjestää keskustelu jumalanpalveluksen jälkeen, jossa suunnitteluryhmän jäsenet ja jumalanpalveluksen toimittajat voivat yhdessä arvioida tilaisuutta. Siinä voidaan todeta, mikä toimi hyvin ja missä oli toivomisen varaa. Siten luodaan yhteistä kokemusmaailmaa ja hyviä edellytyksiä tulevalle yhteistyölle.

Jumalanpalvelusmusiikki

Musiikki on osa suunnittelua alusta lähtien, jotta laulut ja muu musiikki muodostaisivat eheän kokonaisuuden muun jumalanpalveluksen kanssa. Siksi eri traditioita edustavien kirkkomuusikkojen mukanaolo suunnittelussa on olennaista alusta lähtien. Jumalanpalveluksen kokonaisuus on laadittava eri liturgisia ja musiikillisia perinteitä kunnioittaen. Usein yhteinen teema on hyvä lähtökohta ekumeenisen jumalanpalveluksen musiikin suunnitteluun. Kirkkokuntien musiikillinen moninaisuus on tosiasia, mutta tyylien sekamelskaa olisi vältettävä. Tavoitteena on eri musiikkiperinteiden sopiva esilletulo ja kokonaisuuden harmonisuus.

Jumalanpalveluksen toimittajat

Ekumeenista jumalanpalvelusta toimittavat mukana olevien seurakuntien edustajat yhdessä. On syytä pitää huolta, että ekumeenisuus näkyy tehtävien jaossa.

Ekumeenista jumalanpalvelusta voi johtaa minkä tahansa mukana olevan seurakunnan edustaja: mies tai nainen, papistoon kuuluva tai maallikko. Naisten papiksi vihkimiseen on eri kirkkokunnilla eri kantoja, ja siksi ekumeenisessa jumalanpalveluksessa on vältettävä ottamasta kantaa asiaan niin, että esitettäisiin yksi tai toinen näkemys ainoana mahdollisena. Papisto ja maallikot, miehet ja naiset, eri kristillisten tunnustuskuntien jäsenet ovat samanveroisia toimijoita ekumeenisessa jumalanpalveluksessa.

Jumalanpalvelusjärjestys

On ainakin kolme luontevaa vaihtoehtoa ekumeenisen jumalanpalveluksen järjestykseksi. On hyvä turvautua ratkaisuihin, jotka on ekumeenisesti testattu.

1) Jumalanpalvelusjärjestys perustuu olemassa olevien kristillisten jumalanpalvelusjärjestysten pohjalle. Esimerkiksi lähtökohtana voidaan käyttää hetkipalvelusten tai sanajumalanpalveluksen järjestystä eri traditioissa.

2) Jumalanpalvelus muodostuu eri kirkkokuntien osuuksista (esim. johdanto, sana, rukous ja päätös). Siten jumalanpalvelus muodostuu osallistujien omien jumalanpalvelustraditioista nousevista osakokonaisuuksista, mutta toteutuu eheänä kokonaisuutena.

3a) Jumalanpalveluksen lähtökohdaksi otetaan isäntäseurakunnan jumalanpalvelusjärjestys, jota muotoillaan tilanteeseen sopivaksi. Yhteistyö muiden kristillisten traditioiden kanssa on hyvä toteuttaa saarnan, tekstinlukemisen, esirukouksen, yhteislaulujen, musiikin ja todistuksen keinoin. Jumalanpalvelusjärjestys voisi vaihdella sen mukaan, kenen luona ollaan.

3b) Toimitetaan isäntäseurakunnan oman perinteen mukainen palvelus, johon toivotetaan tervetulleiksi muiden kirkkojen jäseniä. Jumalanpalvelusta ja siihen osallistumista on hyvä selittää esim. käsiohjelman avulla.

Katumus

Katumus kristittyjen hajaannuksesta, yhteiskunnan ja ihmiskunnan yhteisestä synnistä sopii hyvin ekumeeniseen jumalanpalvelukseen.

Synnintunnustus on osa läntisen tradition ehtoollisjumalanpalvelusta, ja se ei sellaisenaan kuulu ekumeeniseen jumalanpalvelukseen. Synninpäästön/absoluution julistaminen tuo mukaan kysymyksen eri kirkkojen pappeuskäsityksestä, ja on tarkkaan harkittava mitä kussakin tilanteessa tarvitaan.

Katumusosio ekumeenisessa jumalanpalveluksessa ei johda sakramentaaliseen absoluutioon. Hyvä ratkaisu on käyttää Jumalan armon vakuutuksena esimerkiksi evankeliumisitaattia.

Uskontunnustus

Uskon ytimen ilmaiseminen raamatullisen tunnustuksen (Mark 8:9; Matt 28:19; Room 10:9; 1 Kor 8:6) tai ekumeenisen baasiksen sanoin (*kirkot tunnustavat Herran Jeesuksen Jumalaksi ja Vapahtajaksi Raamatun mukaan ja sen vuoksi pyrkivät yhdessä täyttämään yhteistä kutsumustaan yhden Jumalan, Isän, Pojan ja Pyhän Hengen kunniaksi*) tarjoaa mahdollisuuden, johon eri kirkkojen jäsenet voivat yhtyä.

Kaikkien kristittyjen yhteistä ekumeenista uskontunnustustekstiä ei ole. Vapaassa kristillisyydessä ei yleensä jumalanpalveluksessa käytetä muita tunnustuksia raamatullisten tekstien lisäksi. Ortodoksisessa kirkossa Nikean-Konstantinopolin tunnustus (ilman myöhempää Filioque-lisäystä) on ainoa varsinainen yhteinen. Lännen kirkon Apostolisen uskontunnustuksen sisältö on laajasti hyväksytty, mutta itse tunnustus ei ole ortodoksisessa kirkossa tunnettu eikä aina käytössä vapaissa suunnissa. Se ei siksi ole automaattisesti paras ratkaisu.

Uskontunnustusvirsi on luterilaisen tradition tarjoama mahdollisuus ratkaista kysymys, koska runollisesti ilmaistu tunnustus ei yleensä sisällä teologisen terminologian ongelmia. (Esim. VK 167:1-4, 171, 731, 733, 734). On myös monia, esimerkiksi kansainvälisissä ekumeenisissa kokouksissa käytettyjä moderneja runollisia tunnustuksia, jotka voivat olla käyttökelpoisia. Uskontunnustuksen jättämistä pois ekumeenisesta jumalanpalveluksesta ei tule pitää standardiratkaisuna.

Pyhä Ehtoollinen

Useimpien traditioiden kirkkokäsityksiä yhdistää näkemys, että kirkko rakentuu pyhän ehtoollisen eli eukaristian ympärille. Eri kirkkoilla on eri lähestymistavat ehtoollispöydän avoimuuteen (ns. eukaristiseen vieraanvaraisuuteen). Ekumeenisesti olennaista on kunnioittaa kirkkojen omia lähtökohtia ja käytäntöjä sen suhteen kenelle ehtoollinen voidaan antaa ja mitä kukin kirkko siunaa omille jäsenilleen.

Ortodoksisessa ja katolisessa kirkossa ehtoolliseen osallistuminen on kirkon jäsenyyden olennainen ilmaus, eikä se siitä syystä ole avoin muille. Vapaissa kirkkokunnissa korostetaan ehtoollisen osallistuvan henkilökohtaista uskoa. Suomen evankelis-luterilaisella kirkolla on ekumeeninen sopimus ehtool-lisyhteydestä Luterilaisen maailmanliiton jäsenkirkkojen, Porvoon kirkkoyhteisön (anglikaanisten) kirkkojen, Saksan evankelisen kirkon, Skotlannin kirkon ja Suomen metodistikirkkojen kanssa. Ehtoollinen voidaan antaa yksittäistapauksessa myös sairaana tai hätätilassa olevalle henkilölle, joka käsittää ehtoollisen merkityksen.

Ekumeeninen jumalanpalvelus ei lähtökohtaisesti ole ehtoollisjumalanpalvelus/messu/liturgia. Milloin toisen kirkon jäseniä on läsnä ehtoollisjumalanpalveluksessa ilman mahdollisuutta osallistua sakramenttiin, heidän on hyvä muistaa, että läsnäolo ja rukous ovat myös osallisuutta. Tilanne tuo myös selvästi esiin kristittyjen välisen eron tosiasian, eikä ekumeenisissa yhteyksissä ole tarkoitus sulkea siltä silmiä.

Luterilaisessa ja katolisessa messussa erityisesti Saksassa ja Pohjoismaissa on mahdollista mennä ehtoollispöytään siunattavaksi. Tällöin asetetaan oikea käsi vasemmalle olkapäälle katumuksen merkiksi. Ortodoksisessa liturgiassa vastaava mahdollisuus on ristin suuteleminen palveluksen lopussa. Vieraana toisen kirkon jumalanpalveluksessa olisi hyvä varmistaa etukäteen, mikä on siinä seurakunnassa hyvä tapa toisen kirkon jäsenen ilmaista rukousyhteyttä ja saada siunaus.

Ehtoolliskysymykseen on ekumeenisissa yhteyksissä löydetty erilaisia ratkaisuja:

- 1) Useampipäiväisessä tapahtumassa ohjelmaan otetaan eri tunnustuskuntien ehtoollisjumalanpalvelukset.
- 2) Toimitetaan ehtoollisjumalanpalvelus eri kirkkojen jumalanpalvelusten yhdistelmänä: sanan liturgia yhdessä ja sen jälkeen sakramentti erikseen. Katolilaisten ja luterilaisten kesken on useinkin toimittu näin esim. Saksassa.
- 3) Ei ehtoollista ollenkaan. Tällöinkin ehtoollisen toimittamatta jättäminen olisi perusteltava ja tuotava se esiin haasteena tavoitella kristittyjen näkyvää ykseyttä, ja kiitollisuus siitä, mikä jo on yhteistä.

Muuta huomioitavaa

Rukoustavat ja uskonkäsitykset

Yhteinen jumalanpalvelus kutsuu osallistumaan. Milloin noudatetaan perinteitä, jotka ovat osalle osanottajista outoja, ne on selitettävä. Näin vältetään jumalanpalveluksen muuttuminen esitykseksi, jota katsotaan sen sijaan, että se olisi yhteistä rukousta, johon osallistutaan. Suunnittelussa on oltava herkkiä seikoille, jotka saattavat olla vaikeita joillekin osanottajille. Eri traditioiden ”luovuttamattomia” piirteitä tulee huomioida niitä kunnioittaen. Tahatonta loukkaamista on vältettävä. Symbolien ja symbolisten toimitusten tulee olla aitoja sen tradition kannalta, jota ne edustavat. Niitä on riittävästi avattava niille osanottajille, joille ne ovat uusia.

Jumalanpalvelustilaa tulisi käyttää joustavasti ja sen seurakunnan perinnettä kunnioittaen, jonka pyhäkö se on.

Jokaisessa seurakunnassa on sen kirkolliseen perinteeseen ja paikallisiin tapoihin liittyvää omaleimaisuutta. On varmistettava, että suunniteltava jumalanpalvelus on kaikille osanottajille luonteva.

Erot ja yhtäläisyydet

Ekumeenisen jumalanpalveluksen tavoitteena on ilmaista sitä, mikä yhdistää kristittyjä ja iloita siitä. Olisi vältettävä korostamista, implisiittisesti tai eksplisiittisesti, niitä teologisia eroavaisuuksia, joita kirkkojen välillä edelleen on.

Teologisia erilaisuuksia ei pidä välttää tai teeskennellä, ettei niitä ole. Mutta ne on hyvä tuoda esiin jumalanpalvelukseen sopivalla tavalla perustellen ja niitä auttaen, joille ne ovat uusia tai outoja. Raamatun tekstit tarjoavat hyvän lähestymistavan erilaisten uskonkäsitysten ymmärtämiseksi. Esimerkiksi Jumalansynnyttäjän ja pyhien kunnioituksesta ja esirukouksista on hyvä kertoa raamatullisista lähtökohdista käsin.

Paikallisen tilanteen ja seurakuntien välillä vallitsevan yhteyden valossa on hyvä määritellä kuinka nämä asiat huomioidaan. Ekumeenisessa jumalanpalveluksessa on pyrittävä siihen, ettemme loukkaannu toistemme rukouksesta ja olemme rukoustilanteessa loukkaamatta toisiamme.

Kirkkokansan huomioiminen

Käsiohjelma tarvitaan, koska tilanne on monille uusi, totutusta poikkeava. Ohjelmassa voidaan opastaa istumista, seisomista ja muita rukoukseen liittyviä tapoja ja eleitä. Esimerkiksi vapaa rukous tai ristimerkki voidaan selittää ohjelmassa, mutta niiden noudattamisessa vallitkoon vapaus.

Tervehtiminen ennen ja/tai jälkeen jumalanpalveluksen antaa hyvän mahdollisuuden huomioida jokainen mukanaolija. Yhteisillä kirkkokahveilla ja siellä tutustumisella on tärkeä merkitys.

Kielellisiä periaatteita

Jumalasta puhuttaessa on yhteisessä rukouksessa pitäydyttävä ekumeenisen liikkeen raamatulliseen baasikseen, joka on trinitaarinen: Isä ja Poika ja Pyhä Henki.

Ekumeenisissa jumalanpalveluksissa käytetään suomen kielellä Herran rukouksen ekumeenista sanamuotoa.

On hyvä käyttää inklusiivista kieltä, erityisesti ihmisistä puhuttaessa. Kielenkäytössä tulee olla huolellinen, jottei ajattelemattomuudesta käytetä rasistisia, sukupuolten tasa-arvon tai muulta kannalta poissulkevia ilmauksia.

Yhteiskunnallisia asioita on hyvä käsitellä rukouksena Jumalalle, ei poliittisten näkemysten esittelemisenä osanottajille, joiden keskuudessa saattaa olla niistä eri mielipiteitä.

Ajankohta

Ekumeeninen jumalanpalvelus ei kilpaile kirkkojen viikoittaisten pääjumalanpalvelusten kanssa. Siksi sitä ei yleensä toimiteta sunnuntaiamuna, jolloin useimmilla seurakunnilla on oma palveluksensa.

Ekumeenisiä jumalanpalveluksia toimitetaan paikallisen perinteen ja tarpeen mukaan. Suositeltavaa on, että sellainen olisi ekumeenisella rukousviikolla ja ekumeenisella vastuuviikolla, erityisesti rukouspäivinä 18.1. ja 24.10.

Muita yhteisiä toimituksia

Yhteiset ristisaatot ovat vakiintunut ilmiö suomalaisessa ekumeniassa. Ne ovat yhteisesti järjestettyjä kirkkovaelluksia, joissa on elementtejä eri perinteistä, tai tietyn kirkon oman tradition mukaisia tapahtumia, joihin muita kutsutaan mukaan.

Sanan ja rukouksen ilta voidaan suunnitella ja toteuttaa ekumeenisena.

Konsertti, sävelhartaus, iltamusiikki ja muut musiikkitilaisuudet antavat monia mahdollisuuksia ekumeeniseen toteutukseen.

Kristillisiin tapahtumiin tai ajankohtaisiin tilanteisiin kotimaassa tai maailmalla liittyen on järjestetty rukousöitä. Illasta aamuun valvotaan yhdessä rukoillen eri traditioiden mukaan. Monituntinen kokonaisuus voi sisältää kokonaisia jumalanpalveluksia tai hartauksia eri traditioista. Se antaa myös mahdollisuuden antaumuksella tutustua eri lauluperinteisiin.

Eri paikkakunnilla on toimitettu kylvösiunauksia ja sadon siunauksia ekumeenisesti.

Ekumeenisissa yhteyksissä on tuotu esiin veden merkitys luomakunnan ja kristillisen elämän symbolina. Vanhojen kirkkojen toimituksiin kuuluu vedenpyhitys, joka sopii myös ekumeeniseen tilanteeseen. Luterilaisen kirkon piirissä tuomasmessuliikkeessä se on saanut muodon elävän veden juhlanan. Yhteinen ruokapöytä on myös ekumeenisen jumalanpalveluksen mahdollinen ulottuvuus. Se voi merkitä kokonaista ateriaa (agape) jumalanpalvelukseen liittyen tai symbolista maan hedelmien, leivän, viinin, öljyn tms. siunaamista ja jakamista.

Vesi ja ruoka antavat mahdollisuuden konkreettiseen jakamiseen ja ilmaisevat kristittyjen välistä yhteyttä. On tehtävä selväksi, ettei kyseessä ole ehtoollinen ja ettei siunattu vesi tai hedelmä korvaa puuttuvaa ehtoollista.